

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ ДО РЕФЛЕКСИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні соціально-економічні й освітні орієнтири суспільства, потреба в гуманізації та демократизації вищої освіти висувають підвищені вимоги до особистості майбутнього фахівця – творчої, яка саморозвивається, прагне до самовдосконалення, тобто такої, що рефлексує. Успішне професійне становлення особистості залежить від рівня розвинутої в неї рефлексії, тобто здатності адекватно оцінювати себе, власну професійну діяльність (способи діяльності, проблеми, що виникають і шляхи їх вирішення, емоційні зміни, форми комунікації, методи самоаналізу тощо).

Проблеми рефлексії привертали увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Так, філософським проблемам рефлексії присвячені праці В. Бажанова, А. Огурцова, І. Семенова, К. Степанова, В. Штирьова та ін.; розробці психологічного аспекту рефлексії – Г. Голіцина, В. Давидова, Б. Ельконіна, І. Кона та ін. Дослідження А. Асмолова, І. Лернера, А. Мудрика та багатьох інших спрямовані на вивчення рефлексії в педагогіці.

Аналіз наукових праць сучасних науковців (О. Анісімов, Б. Вульф, В. Давидов, А. Задо, Т. Колошина, Ю. Лобанова, Г. Похмелкина, С. Степанов) доводить необхідність формування в студентів рефлексії, здатності до проектування, прогнозування й програмування власної професійної діяльності. Проте проблема підготовки майбутніх фахівців до рефлексивної діяльності й на сьогодні залишається не вирішеною.

Мета статті – розкрити особливості підготовки майбутніх медиків до рефлексивної діяльності.

Згідно з метою було поставлено такі завдання: з'ясувати сутність понять “рефлексія”, “рефлексивна позиція”; на підставі аналізу виділити підходи науковців до формування професійної рефлексії в майбутніх фахівців; розкрити основні методи підготовки студентів до здійснення рефлексивної діяльності.

Щодо поняття рефлексії, то воно виникло у філософії як осмислення людиною власних дій, діяльність самопізнання, яка розкриває специфіку духовного світу людини. Ще Р. Декарт ототожнював рефлексію зі здібностями особистості щодо зосередження на змісті власних думок та абстрагування від усього зовнішнього, тілесного, а Дж. Локк уперше роз'єднав поняття “відчуття” і “рефлексія”, визначивши останню як джерело знання.

Згідно з визначенням, поданим у “Філософському енциклопедичному словнику”, рефлексія – “принцип людського мислення, який спрямовує його на осмислення й усвідомлення власних форм і передумов, предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання; діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню структуру та специфіку духовного світу людини” [9, с. 579]. А отже, професійна рефлексія включає зазначені характеристики, допомагає фахівцю подивитися на

свою професію з позиції іншої людини, виробити відповідне ставлення до неї, зайняти позицію поза нею, над нею для судження про неї.

У психології рефлексію трактують як самоаналіз, роздуми людини (іноді надмірні, хворобливо загострені) над власним душевним станом [8, с. 501]; осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального та індивідуального способу існування; усвідомлення суб'єктом, що діє, того, як він сприймається й оцінюється іншими індивідами. Як психічний механізм вона несе в собі потенціал розвитку, який за певних умов дає змогу вийти на новий рівень. Науковці підкреслюють, що рефлексія є основою різноманітних видів навчальної діяльності студентів у процесі вивчення різних дисциплін (слухання лекцій, читання тексту, аналізу професійно спрямованих завдань, конспектування тощо), проте способи включення рефлексивних механізмів є індивідуальними.

Педагоги розуміють рефлексію як складову мислення (або інтелектуальної діяльності студента), орієнтовану на самоусвідомлення в процесі пізнавальної діяльності й міжособистісної комунікації. Такий підхід спирається на розуміння рефлексії як процесу переосмислення людиною системи відносин з навколишнім світом, що здійснюється за допомогою механізмів ідентифікації, виявляється під час виникнення рефлексивних позицій і спирається на мотивувальні компоненти свідомості; здатність аналізувати способи та результати власної діяльності за допомогою різноманітних розумових дій. Визначаючи цей феномен, дослідники пов'язують його з такими поняттями, як "рефлексивна позиція" і "рефлексія суб'єкта навчання". Аналіз літератури з проблеми дослідження дав змогу уточнити сутність цих феноменів. Під рефлексивною позицією розуміємо цілісну, інтегративну характеристику власного образу "Я", образу інших людей, аналіз ситуації взаємодії, що визначає світогляд, принципи, вчинки людини. Рефлексію суб'єкта навчання трактуємо як здатність аналізувати способи й результати власної діяльності (навчальної, професійно спрямованої, комунікативної тощо), встановлювати межі зазначеної діяльності в процесі вирішення навчальних завдань за допомогою узагальненого способу розумової діяльності.

Сучасні педагоги постійно ведуть пошук і здійснюють апробацію різноманітних форм і методів навчання, взаємодії між суб'єктами навчального процесу з метою його переорієнтування на особистість, осмислення її власних можливостей, здібностей, особистісних якостей, самореалізацію й саморозвиток.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виділити підходи науковців до формування професійної рефлексії в майбутніх фахівців. Так, Т. Разіна зауважує, що формуванню професійної рефлексії в майбутніх фахівців сприяє: створення рефлексивного середовища (С. Степанов), використання різноманітних ігрових технологій (О. Анісімов, Г. Щедровицький), культивування механізмів особистісної та інтелектуальної рефлексії під час лабораторного експерименту, шляхом роз'язання нестандарт-

тних, творчих завдань (В. Зарецький, І. Семенов); за допомогою реалізації “особистісно орієнтованої педагогіки навчального процесу” (Н.А. Рибаківа).

На думку І. Вачкова, розвиток рефлексії може здійснюватися в процесі комунікації, спільної діяльності, імітаційних та організаційно-діяльнісних ігор, психологічних тренінгів, колективного розв’язання задач, відносин в організаційних системах [3].

Цікавим є підхід П. Решетнікова, який розкриває особливості формування професійної рефлексії в студентів педагогічного коледжу. Засвоюючи зразки аналізу, оцінювання діяльності, вони безпосередньо включаються в практичну оціночну, аналітичну діяльність, беруть участь у діагностиці власних якостей [6]. На думку Б. Вульфо́ва, цілеспрямована підготовка до імпровізації як результату засвоєння рефлексії може йти за двома напрямками: через включення елементів імпровізації в процес викладання навчальних дисциплін, організацію тренінгів імпровізації [4]. В. Болотов, Е. Ісаєв, В. Слободчиков переконані, що ефективною формою оволодіння рефлексією є поточна (здійснюється під час навчального процесу) і підсумкова рефлексія (завершує логічно або тематично замкнутий період діяльності) [2]. Сутність запропонованого В. Белкіною підходу щодо формування професійної свідомості й рефлексії полягає в способі включення студентів у процес власного професійного становлення через оволодіння техніками рефлексування власної професійної діяльності [1].

Вагомими для нас стали напрацювання В. Слободчикова, який зазначає, що для забезпечення переходу студента від діяльності навчання до професійної діяльності має практикуватися специфічна форма спільної діяльності студентів і педагогів (“навчально-професійне співтовариство” й “навчально-професійне співробітництво”) [7]. Науковець сформулював механізм розвитку творчої індивідуальності майбутнього фахівця: організація формувального середовища, здійснення діяльності з формування операціонально-технологічного фонду, накопичення методичних розробок, використання діагностичних методик, дидактичного матеріалу, наочних засобів з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, допомога й корекція дій студентів при реалізації індивідуальної програми діяльності. При цьому автор акцентує увагу на цілеспрямованому включенні студентів у спілкування, спільній діяльності з фахівцями, розширенні власного досвіду професійної діяльності, що забезпечує “творче зараження”, натхнення, бажання діяти самому.

Усвідомлюючи вагомість зазначеного нами, у процесі фахової підготовки майбутніх медиків – студентів Луганського державного медичного університету реалізовано такі підходи.

Зміст фахової підготовки студентів спрямований не лише на озброєння їх глибокими науковими знаннями (наукові ідеї, теорії, закони, поняття, уявлення і факти тощо), а й на формування їхнього ставлення до знань, здатності відшукувати особистісні смисли. За такого підходу знання усвідомлюються студентами як цінність. Ми спиралися на твердження

А. Хуторського, який зазначає: “Щоб організувати мотивований прояв і розвиток особистісних освітніх смислів студента, необхідно у змісті освіти відобразити, перш за все, такі ключові освітні об’єкти й відносини між ними: фундаментальні об’єкти навколишнього світу, особистісний досвід студента стосовно цих об’єктів, фундаментальні досягнення людства стосовно цих об’єктів” [10, с. 186]. Відповідно до цього, процес пошуку й збагачення особистісних сенсів студента щодо об’єктів вивчення передбачає: “особистісну творчість студента” (освітня продукція студента як особистісний зміст його освіти); самоусвідомлення особистого досвіду, знань і ціннісних орієнтацій студента (рефлексивно “зняті” результати пізнання і творчості); вияв позиції та відповідної діяльності (ставлення до попередньо відчуваних загальнокультурних знань і соціального досвіду) [10, с. 186].

Під час організації процесу навчання з метою запуску в студентів механізму рефлексії створюються різноманітні професійно спрямовані ситуації, які б “змусили” майбутніх медиків зіткнутися з тим, що “змушує замислитись” [5, с. 181]. Усвідомлення думки в процесі мислення й переосмислення відбувається в той момент, коли вона виявляє свою проблематичність, тобто під час входження студента в проблемну ситуацію.

Розвиток рефлексії майбутніх медиків відбувається також шляхом їх включення в аналітико-оціночну, пошуково-практичну діяльність, що сприяє формуванню стійких уявлень про себе, людей, що оточують студентів, збагачує інтенсивність контактів.

У процесі навчання широко використовуються: метод розв’язання професійно спрямованих завдань, в основі – ситуація “конфлікту цінностей” (ситуації конфліктного змісту). Їх вирішення не вичерпується актуалізацією конкретних цінностей як основи власних дій, а вимагає визначення факторів (причини, підстави), що вплинули на той чи інший вибір; групова дискусія, організована у формі обговорення конкретних ситуацій і аналізу спонтанних процесів; моделювання неоднозначних, проблемних ситуацій, фіксації проблемних ситуацій, що спонтанно виникали в студентській групі. Ситуації, які пропонуються для розігрування, як правило, мають невідомий, проблемний характер, вимагають рефлексивного аналізу; залучення студентів у життєві ситуації шляхом систематичної зміни умов одного й того самого завдання (в основі – тип завдань на соціальне орієнтування). Студентам послідовно пропонується система завдань, кожне наступне з яких розвиває, уточнює або змінює умову попереднього. Умови пропонованих завдань сформульовані таким чином, щоб при виборі варіанта їх розв’язання студенти не тільки висловили свою професійно-моральну позицію, спираючись на власні переконання, ставлення, що склалися, а й продемонстрували готовність протистояти негативному впливові різних факторів: утилітарних мотивів, інтересів і псевдоцінностей соціального оточення тощо. Здійснюючи усвідомлений вибір, студенти демонструють різні рівні готовності керуватися набутим ставленням (системою цінностей, мотивів, переконань) як регулятором свідомості та поведінки.

Висновок. Практичний досвід доводить, що реалізація на практиці зазначених методів навчання сприяє розвитку в майбутніх медиків здатності до рефлексивної діяльності.

Література

1. Белкина В.Н. Педагогическое регулирование взаимодействия детей со сверстниками / В.Н. Белкина. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2000. – 160 с.
2. Болотов В.А. Проектирование профессионального педагогического образования / В.А. Болотов, Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков, Н.А. Шайденко // Педагогика. – 1998. – № 4. – С. 24.
3. Вачков И. Структура профессионального самосознания учителя / И. Вачков // Школьный психолог. – 2000. – № 3, 5, 13.
4. Вульф В.З. Педагогика рефлексии / В.З. Вульф, В.Н. Харькин. – М. : Магистр, 1995. – 111 с.
5. Делёз Ж. Различие и повторение : пер. с фр. / Ж. Делёз. – СПб. : Петрополис, 1998. – 384 с.
6. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера / П.Е. Решетников. – М. : Владос, 2000. – 301 с.
7. Слободчиков В.И. Выявление и категориальный анализ нормативной структуры индивидуальной деятельности / В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – С. 3–18.
8. Словник іншомовних слів / [уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапуца]. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
9. Философский энциклопедический словарь / [глав. ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев и др.]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 838 с.
10. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 536 с.

ГЕРАСИМЕНКО Л.С.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Нестабільність соціальних процесів у суспільстві зумовлює звернення до адаптаційних ресурсів людини, яка під вплив зовнішніх факторів повинна зберігати внутрішні установки або врівноважувати власні переконання із середовищем. У контексті дослідження педагогіки проблема адаптації викладачів важлива для становлення педагогів-професіоналів, оскільки від успішної діяльності в період адаптації багато в чому залежить реалізація педагога в подальшій професійній діяльності. Відсутність цілеспрямованих заходів з адаптації викладачів часто призводить до виникнення процесу дезадаптації, і, як наслідок, розчарування в покликанні та зміни професійної діяльності взагалі.

Сучасна парадигма розвитку авіаційної галузі передбачає інтенсифікацію пасажирських та вантажних перевезень на міжнародних повітряних трасах. Незважаючи на зростання рівня автоматизації та комп'ютеризації повітряних суден, гостро стоїть питання безпеки польотів. Людський чинник, за даними розслідування останніх авіакатастроф, становить від 70% до 90% усіх авіаційних пригод на міжнародних повітряних трасах, серед